

RANKO DRAGOVIĆ

METODIKA NASTAVE GEOGRAFIJE

Univerzitet u Nišu, Prirodno-matematički fakultet
Niš, 2017.

Dr Ranko Dragović, redovni profesor
METODIKA NASTAVE GEOGRAFIJE

Recenzenti:

dr Jovan Romelić, red. prof. PMF-a Univerziteta Novom Sadu, u penziji
dr Ivan Filipović, red. prof. PMF-a Univerziteta u Nišu

Izdavač:

Prirodno-matematički fakultet Univerziteta u Nišu

Serijski naziv: Udžbenici

Izdanje: Drugo izdanje

Lektura: Aleksandra Lalić

Korice: Milan Đorđević

Tiraž: 130

Priprema za štampu: Milan Đorđević

Štampa: Unigraf-X-Copy

Niš, 2017.

CIP – Каталогизacija u publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

371.3::91(078.5)

ДРАГОВИЋ, Ранко, 1964-

Methodika nastave geografije / Ranko Dragović. – 2. izd. – Niš :
Prirodno-matematički fakultet Univerziteta, 2017 (Niš :
Unigraf-X-Copy). – IV, 296 str. : graf. prikazi ; 24 cm. – (Udžbenici /
[Prirodno-matematički fakultet, Niš])

Tiraž 130. – Bibliografija: str. 291-296.

ISBN 978-86-6275-076-1

a) Географија – Настава – Методика

COBISS.SR-ID 256574988

Zabranjeno je reprodukovanje, distribucija, objavljivanje, prerada ili druga upotreba ovog autorskog dela ili njegovih delova u bilo kom obimu ili postupku, uključujući fotokopiranje, štampanje ili čuvanje u elektronskom obliku, bez pisane dozvole izdavača. Navedene radnje predstavljaju kršenje autorskih prava.

SADRŽAJ

Predgovor	1
1. Nastava geografije	5
1.1 Sadržaji geografije kroz istoriju.....	5
1.2 Razvoj nastave geografije u Srbiji.....	7
1.3 Metodika nastave geografije – definicija, predmet proučavanja i zadaci	9
1.4 Međusobna povezanost metodike, didaktike i geografije.....	11
2. Učesnici nastavnog procesa	13
2.1 Nastavnik geografije	13
2.1.1 <i>Osobine nastavnika geografije</i>	16
2.1.2 <i>Kompetencije nastavnika geografije</i>	18
2.1.3 <i>Prepoznavanje dominantnog oblika inteligencije učenika</i>	21
2.1.4 <i>Profesionalno usavršavanje nastavnika geografije</i>	22
2.2 Školska praksa studenta geografije.....	27
2.3 Učenik – subjekt nastave geografije	28
2.4 Partnerstvo učenika i nastavnika geografije.....	28
3. Učenje geografije	31
3.1 Teorijske osnove	31
3.2 Veštine učenja i sticanja geografskih znanja.....	33
3.3 Smislaono učenje.....	37
3.4 Vremenske etape učenja geografije	41
3.5 Ponavljanje kao oblik učenja geografije	44
3.6 Direktni i indirektni kontekst učenja geografije.....	45
3.7 Učenje geografskih pojmova, termina i definicija.....	46
3.8 Geografski sudovi, zaključci i kritičko mišljenje.....	50
3.9 Razmišljanje i kreativnost u nastavi geografije.....	51
3.10 Učenje i ishrana.....	52
3.11 Usmeno proveravanje znanja i odgovaranje na pitanja	54
4. Didaktički principi u nastavi geografije	59
4.1 Teorijske osnove	59
4.2 Princip naučno-geografske zasnovanosti	60
4.3 Princip usklađenosti geografskih sadržaja sa uzrastom učenika	61
4.4 Princip sistematičnosti i postupnosti u nastavi geografije.....	62
4.5 Princip očiglednosti u nastavi geografije.....	64
4.6 Princip svesnog angažovanja u nastavi i učenju geografije	68
4.7 Princip trajnosti usvojenih znanja, veština i sposobnosti	69
4.8 Princip povezanosti teorije i praktičnog rada u nastavi geografije	71
4.9 Princip racionalizacije u nastavi i učenju geografskih sadržaja.....	73
5. Organizacioni oblici nastave geografije	77
5.1 Teorijske osnove	77

5.2	Grupni oblik rada	78
5.3	Rad u paru	82
5.4	Frontalni rad	83
5.5	Individualni rad	83
5.6	Timska nastava	86
6.	Vrste nastave	91
6.1	Redovna nastava	91
6.2	Dodatna nastava.....	92
6.3	Dopunska nastava	93
6.4	Produžna nastava	95
6.5	Problemska nastava	95
6.6	Nastava i učenje putem otkrivanja	99
6.7	Programirana nastava.....	99
6.8	Ekskurzija.....	100
6.9	Terenska nastava.....	109
6.10	Izlet	110
7.	Prostorije i mesta izvođenja nastave geografije.....	111
7.1	Geografska učionica	111
7.2	Geografski park	113
8.	Geografska nastavna sredstva, aparati, instrumenti i pomagala	117
8.1	Dvodimenzionalna nastavna sredstva.....	119
8.1.1	<i>Karta u nastavi geografije .....</i>	<i>119</i>
8.1.2	<i>Grafičko prikazivanje u nastavi geografije.....</i>	<i>125</i>
8.1.3	<i>Mirne projekcije i slike u nastavi geografije.....</i>	<i>132</i>
8.1.4	<i>Dinamičke projekcije u nastavi geografije.....</i>	<i>133</i>
8.2	Trodimenzionalna nastavna sredstva	133
8.2.1	<i>Model reljefa.....</i>	<i>134</i>
8.2.2	<i>Reljefna karta .....</i>	<i>136</i>
8.2.3	<i>Globus.....</i>	<i>137</i>
8.2.4	<i>Telurijum .....</i>	<i>142</i>
8.2.5	<i>Kabinetski planetarijum.....</i>	<i>143</i>
8.2.6	<i>Pantograf .....</i>	<i>144</i>
8.2.7	<i>Kurvimeter .....</i>	<i>144</i>
8.2.8	<i>Altimetar .....</i>	<i>145</i>
8.2.9	<i>Uređaj za određivanje geografskih koordinata .....</i>	<i>145</i>
8.2.10	<i>Planimetar.....</i>	<i>146</i>
8.3	Tekstualna sredstva u nastavi i učenju geografije	147
8.3.1	<i>Udžbenik geografije .....</i>	<i>147</i>
8.3.2	<i>Geografski atlas.....</i>	<i>154</i>
8.3.3	<i>Geografska čitanka .....</i>	<i>158</i>
8.3.4	<i>Geografski rečnik, leksikon i enciklopedija.....</i>	<i>158</i>
8.3.5	<i>Geografski članak.....</i>	<i>160</i>
8.3.6	<i>Metodički priručnik za nastavnika geografije .....</i>	<i>160</i>

8.3.7	<i>Đačka sveska</i>	160
8.3.8	<i>Personalni računar u nastavi geografije</i>	162
9.	Metode rada u nastavi geografije	167
9.1	Metoda ekspozitornog poučavanja.....	169
9.2	Dijaloška metoda	177
9.3	Tekstualna metoda.....	185
9.4	Metoda pokazivanja	186
9.5	Metoda simulacije i laboratorijsko-eksperimentalnog rada	187
9.6	Metoda posmatranja	189
9.7	Interaktivna nastava	191
9.8	Korelacija nastavnih metoda.....	193
10.	Domaći zadaci u nastavi geografije	195
11.	Nastavni program i programski sadržaji geografije	199
11.1	Raspored nastavnih sadržaja geografije prema nivou složenosti	199
11.2	Izbor nastavnih sadržaja geografije	201
11.3	Geografski nastavni programi u reformisanom sistemu obrazovanja ..	202
12.	Didaktičko-metodički aspekt planiranja i pripremanja nastave geografije	205
12.1	Državni i regionalni nivo planiranja.....	205
12.2	Školski nivo planiranja	206
12.3	Planiranje i pripremanje časa.....	208
12.4	Pisana priprema i scenario časa geografije	208
12.5	Tok časa	214
12.6	Scenario časa geografije za interaktivnu nastavu	217
12.7	Efekti i dometi održanog časa.....	219
13.	Tipovi časova	221
13.1	Uvodni čas.....	221
13.2	Čas obrade gradiva	221
13.3	Čas utvrđivanja i uvežbavanja gradiva.....	222
13.4	Čas proveravanja znanja	222
13.5	Čas sistematizovanja gradiva.....	222
14.	Geografske teme – metodički pristup	225
14.1	Metodički pristup matematičko-geografskim i astronomskim temama	225
14.2	Metodički pristup kartografskim nastavnim temama.....	227
14.3	Metodički pristup fizičko-geografskim nastavnim temama	229
14.4	Metodički pristup društveno-geografskim nastavnim temama	234
14.5	Metodički pristup regionalno-geografskim temama.....	241
14.6	Metodički pristup sadržajima iz oblasti životne sredine	243
14.7	Korelacija nastavnih sadržaja.....	248
15.	Motivacija u nastavi i učenju geografije	251
16.	Vrednovanje u nastavi geografije	255
16.1	Vrednovanje rada učenika	255
16.1.1	<i>Dosije postignuća i vrednovanja rada učenika</i>	258

16.1.2	<i>Parametri vrednovanja</i>	258
16.1.3	<i>Periodičnost vrednovanja</i>	259
16.1.4	<i>Ocenjivanje geografskih znanja, veština i sposobnosti</i>	259
16.1.5	<i>Smernice za formiranje objektivne ocene geografskih znanja</i> ...	261
16.1.6	<i>Primena kriterijuma i standarda ocenjivanja</i>	266
16.1.7	<i>Samooocenjivanje učenika</i>	268
16.2	Vrednovanje rada nastavnika	270
17.	Ishodi nastave geografije	273
17.1	Polazišta o svrsi, ciljevima i ishodima učenja	273
17.2	Organizacija izučavanja geografije i formulisanje ishoda	274
18.	Pismene provere znanja	283
18.1	Test prisećanja i dopunjavanja	284
18.2	Test alternativnog izbora	284
18.3	Test višestrukog izbora	285
18.4	Test pridavanja	286
18.5	Test sređivanja	286
18.6	Test sa kombinovanim zadacima	287
18.7	Esejski test	287
18.8	Prognostički test	287
18.9	Dijagnostički test	288
18.10	Inventarni test	288
18.11	Revizioni test	288
18.12	Test kratkih pitanja	288
19.	Literatura	291

Predgovor

Prvom izdanju

Nastava geografije je dinamičan proces koji zahteva stalne promene u primeni univerzitetskih znanja i znanja stečenih stalnim stručnim usavršavanjem. U XXI veku interesovanje za geografiju je povećano u raznim aspektima života i rada. Njena afirmacija i popularizacija se odvija putem medija masovnog i brzog informisanja (globalna informatička mreža, popularne elektronski dostupne enciklopedije, televizijski kanali), naučnih časopisa, turističkih publikacija i drugih sredstava. Ipak, pravilno strukturisana i organizovana geografska znanja najbolje se stiču putem nastave geografije, gde su jasno definisani njeni obrazovno-vaspitni ciljevi, principi, postupci i putevi efikasnog učenja i saznavanja. U vezi sa tim metodika nastave geografije treba da ponudi relevantne odgovore i rešenja za pitanja kao što su: Koja je svrha učenja geografskih sadržaja? Kakva je perspektiva i koji su putevi razvoja geografije kao nauke i nastavnog predmeta? Da li je geografija teška za učenje? Od čega zavisi da li je geografija dovoljno zanimljiva učenicima? Kakav je njen značaj u obrazovanju dece? Da li geografiju treba samo predavati ili učenike osposobljavati da samostalno tragaju za odgovorima i rešenjima? Kakva je uloga nastavnika geografije u pravilnom i svrsishodnom učenju geografije? Koje metodičke tehnike nastavnik može da primeni kako bi motivisao decu na učenje geografije? Kako se stiču trajna geografska znanja i šta je geografsko mišljenje? Ovaj udžbenik ne može pružiti potpune odgovore na sva pitanja koja prate nastavni proces. Njegov zadatak je da studentima i nastavnicima geografije predstavi moguće odgovore na pitanja koja proizlaze iz geografske nauke i uputi ih na pravilan izbor metodičkih puteva radi dostizanja obrazovnih standarda.

Osim studenata i nastavnika geografije, ovaj udžbenik mogu koristiti i nastavnici razredne nastave u domenu primene geografskih znanja iz predmeta Priroda i društvo i Svet oko nas, ali i nastavnici predmeta srodnih geografiji, ili su u korelaciji sa ovim predmetom. U pojedinim segmentima

udžbenika obrađeni sadržaji izvorno pripadaju drugim geografskim disciplinama, te su u ovom slučaju tretirani samo u kontekstu i za potrebe metodike nastave geografije.

Ovaj udžbenik je nastao kao rezultat dugogodišnje primene teorijskih znanja i istraživanja i iskustva autora sticanog u neposrednoj nastavi u osnovnom, srednjem i univerzitetskom obrazovanju.

Autor izražava zahvalnost recenzentima koji su pažljivo pročitali udžbenik i svojim primedbama i sugestijama doprineli kvalitetu njegovog krajnjeg sadržaja. Da bi se izloženi sadržaji što bolje objasnili, korišćene su ilustracije od kojih su neke delo Mrđana Đokića i Milana Đorđevića, Departman za geografiju PMF-a u Nišu na čemu im se autor posebno zahvaljuje.

Autor će biti zahvalan korisnicima na ukazanim greškama, primedbama i sugestijama koje mogu poboljšati ovaj udžbenik u pogledu sadržaja i načina prezentovanja gradiva.

Drugom izdanju

Tokom dugogodišnje upotrebe udžbenika Metodika nastave geografije stekli su se uslovi za delimične izmene pojedinih tematskih celina i dopune sadržaja novim saznanjima. Izmene se odnose na manje korekcije i kvalitativno poboljšanje pojedinih poglavlja. Manje dopune se odnose na sadržaje koji su u vezi sa školskom praksom studenata geografije, a značajnije dopune su usmerene ka boljem razumevanju ishoda u nastavi geografije na svim nivoima na kojima se izučavaju geografski sadržaji.

Autor

Prolećni mrak. Alejom parka, između tek olistalih stabala, čije se lišće svetluca u sumrak, ide Vladek, učenik šestog razreda. A pred njim iskrsnu vračara. Poznao ju je odmah, viđao ju je više puta u ovom parku. On skide kapu, pa htede da prođe, rekavši » dobar dan... «

– Pričekaj! – zadrža ga vračara.

Izvadi zvezdu iz svoje haljine i baci je u granje. Već se spustio mrak.

– Slušaj – obraća se Vladeku – danas je tvoj rođendan. Hoću da ispunim jednu tvoju želju. Kaži šta hoćeš!

U Vladekovoju glavi se roje misli. Dvojka iz istorije na polugodištu! Tri minus iz poljskog! Sutra pismeni iz geografije...

– Hoću sve da znam – kaže odlučnim glasom.

– Sve? – čudi se vračara.

– Ne... ispravi se Vladek. – U svakom slučaju veoma mnogo. Onoliko koliko ima u debeloj enciklopediji...

– Dobro! – u ruci vračare se pojavi velika, debela knjiga. Enciklopedija. Stavlja je na Vladekovu glavu, podiže prst gore... A sada, hokus-pokus!

– Imaš sada u glavi čitavu enciklopediju – kaže vračara. – I ništa osim toga. i ništa osim toga! Šta to znači? Ali je vračara već nestala. Vladek stoji sam u aleji parka, u mraku, pod granama drveća i pod zvezdama.

Ima u glavi čitavu debelu enciklopediju. I više ne mora da ide u školu! Zna dakle mnogo više pojmova nego što ih ima u svim udžbenicima zajedno! Strašno je pametan. Ej, ej...

I eto, sutradan ujutru, nastavnik »izvodi« pred tablu da reši zadatak. Običan, čak nije ni težak. Zaviruje Vladek u svoju enciklopediju u glavi: rešavanje jednačine drugog i trećeg stepena, algebarski nizovi, neke proporcije, celi brojevi, trigonometrija, algebra, primeri, primeri! A ovde treba rešiti običan zadatak, treba nekako primeniti delove tih definicija. Razmisliti, misliti. Dvojka!

A na pismenom iz geografije, iz koga bi sada obavezno trebalo da dobije peticu, tema je: »Uporedi klimu u okolini Šćećina sa klimom u Tatrama i objasni šta izaziva razliku u toj klimi.« Lista Vladek svoju debelu enciklopediju u glavi, i naravno – ima tačna objašnjenja, pamti, sve zna! Klima u okolini Šćećina je takva i takva! Klima u Tatrama – oštre zime, kasno proleće, oštar planinski vazduh, da! Ali uporediti? Naći uzroke? Ovde su takvi a tamo...

Tek je u tom času Vladek razumeo šta znače vračarine reči: – »I ništa osim toga...« On zna samo definicije. On je samo »hodajuća« enciklopedija! Ne zna da misli! Ne ume da objasni uzroke, da uporedi, da reši najobičniji zadatak! Hladan znoj ga je oblio, protrljao je oči rukom, kao da hoće da otera neki ružan san...

Čoveče, razmisli!
Jaroslav Rudnjanski

